

Justyna Meissner-Łozińska

Uniwersytet Rzeszowski
Wydział Pedagogiczny

Zdolność rozpoznawania potrzeb innych ludzi przez dzieci przedszkolne

The Ability to Recognize Other People's Needs From the Point of View of Kindergarten Children

SŁOWA KLUCZOWE ABSTRAKT

przedszkole, wychowanie przedszkolne, zachowania prospołeczne, altruizm, zdolność

Celem artykułu jest próba odpowiedzi na pytanie, czy dzieci w wieku przedszkolnym potrafią rozpoznawać potrzeby innych osób, co jest koniecznym warunkiem do podejmowania zachowań prospołecznych. Literatura psychologiczna i pedagogiczna odpowiada twierdząco na te pytania, uważając, że jest to ważne zadanie w pracy opiekuńczo-wychowawczej zarówno dla rodziców, jak i placówek przedszkolnych. Dla zweryfikowania tego problemu przeprowadzono cząstkowe badania na populacji 72 przedszkolaków będących w wieku 5 i 6 lat. W badaniach zastosowano metodę sondażu diagnostycznego, z użyciem kwestionariusza wywiadu, zawierającego test *exempla ficta*, składającego się z dwóch historyjek sytuacyjnych, ilustrowanych obrazkiem.

Uzyskane wyniki potwierdziły zdolność do rozpoznawania potrzeb innych osób jako jednego ze składników postaw prospołecznych. Ustalono, że wpływają na to zarówno cechy indywidualne, jak i oddziaływania wychowawcze związane z funkcjonowaniem środowiska rodzinnego oraz przedszkola. Biorąc z kolei pod uwagę analizę motywacji, jakimi kierują się dzieci przedszkolne w podejmowaniu działań pomocowych, można stwierdzić, że największy procent dzieci działał z pobudek altruistycznych.

Uzyskane wyniki pozwalają mieć zadowalające przeświadczenie, że dzieci 5- oraz 6-letnie są zdolne do niesienia pomocy innym, kierując się również dobrem drugiego człowieka.

KEYWORDS **ABSTRACT**

kindergarten,
kindergarten
education, social
behavior, altruizm,
ability

The aim of this article is to answer the question of whether kindergarten children are able to recognize other people's needs, a prerequisite for social behavior. Psychological and pedagogical literature vouch for that ability and state that teaching children to recognize other people's needs is an important pedagogical task for both parents and the institution of the kindergarten. To verify that claim, a survey of 72 kindergarten children aged 5 and 6 was conducted and the diagnostic survey method employed included the exemplificta test with 2 illustrated situational stories..

The results of the survey confirmed the ability to recognize other people's needs as one of the components of social behavior. It was determined that it is influenced by both individual characteristics as well as the pedagogical impact connected to the family and kindergarten environment. Taking under consideration the analysis of children's motivation when helping, it can be stated that most of the children were taking action due to altruistic motivations.

The results lead to a satisfying conclusion that children aged 5 and 6 are able to provide help as a reaction to other people's needs.

Wprowadzenie

Jednym z elementów prawidłowego rozwoju dziecka jest dostrzeganie potrzeb innych ludzi, a co za tym idzie – gotowość do działania na rzecz drugiego człowieka. Zakres takich czynności stanowi z kolei warunek poprawnych zachowań prospołecznych. Wiązą się one z umiejętnością okazywania uczuć, współczuciem, przywiązaniem emocjonalnym, współpracą, ale również wrażliwością na drugiego człowieka, dążeniem do dobra własnego i innych (rodziców, rodzeństwa, kolegów). Ustalono, że wpływają na to zarówno cechy indywidualne, jak i oddziaływania wychowawcze związane z funkcjonowaniem środowiska rodzinnego oraz przedszkola. Psycholodzy często stosują ten termin równoległe z terminem altruizm. Zanim dzieci zaczną przejawiać zachowania altruistyczne, muszą rozwinąć określone zdolności poznawcze i emocjonalne.

W dzisiejszej rzeczywistości społecznej obserwujemy kryzys norm i wartości, które przez całe stulecia nadawały rys moralny dla czynności wychowawczych. Stąd tak istotne wydaje się podejmowanie działań na rzecz kształtowania prawidłowych postaw prospołecznych. Powinny być one rozwijane od najwcześniejszych lat, tj. już od okresu przedszkolnego. Jak wynika z dotychczasowych prac, dzieci w wieku przedszkolnym mają zdolność rozpoznawania potrzeb osób pozostających w najbliższym otoczeniu.

Postawy altruistyczne nie kształtują się samoistnie, w sposób spontaniczny, ale muszą być podjęte działania wychowawcze umożliwiające wykształcenie się takich zachowań. Zatem ważnym zadaniem w pracy opiekuńczo-wychowawczej zarówno dla rodziców, jak i placówek przedszkolnych powinna być świadomość rozwijania tej sfery życia społecznego.

Rozważania terminologiczne

Problematyka zawarta w temacie artykułu wymaga zdefiniowania pojęcia altruizmu, który jest rozpatrywany głównie przez psychologię i pedagogikę. Psychologia analizuje ten problem w związku z relacjami interpersonalnymi, w których mieści się z jednej strony agresja i przemoc, z drugiej zachowania pomocowe, pomaganie innym, w tym również altruizm. Psychologowie dowodzą, że „altruizm pojmowany jest zwykle jako szczególny rodzaj zachowania pomocowego, który albo nie przynosi żadnych korzyści samemu sprawcy, albo nawet przynosi mu straty”¹. Zagadnieniem tym zajmuje się przede wszystkim pedagogika, traktując altruizm jako ważny cel wychowania, o czym pisze między innymi Ł. Muszyńska w pozycji zatytułowanej *Altruizm i kolektywizm dziecięcy*². Pojęcie to sprowadza autorka do czterech elementów składowych, tj. rozumienia potrzeb innych ludzi, rozróżniania czynów dobrych od złych, świadomego i bezinteresownego działania na rzecz drugiego człowieka oraz tolerancji i wyrozumiałości wobec poglądów i postępowania drugiego człowieka, ale w granicach obowiązujących norm³. Tak rozumiany altruizm – zdaniem autorki – jest przejawem dojrzałości, nie tylko psychicznej, ale także społecznej i oznacza wyzwolenie się człowieka z egoizmu. Obok Ł. Muszyńskiej badania nad wyżej wymienionymi zagadnieniami prowadziła S. Guz w publikacji pt. *Rozwój i kształtowanie osobowości dzieci w okresie wczesnoszkolnym*. Autorka stosuje pojęcie „zachowania prospołeczne”, przez które rozumie „zachowania ukierunkowane celami pozaosobistymi”⁴. Z nowszych opracowań należy wymienić *Altruizm a wychowanie* M. Łobockiego. Dowodzi on, że altruizm „oznacza na ogół troskę o dobro konkretnej osoby lub grupy osób. Troska ta polega zazwyczaj na wyświadczeniu komuś jakiejś przysługi w sposób świadomy bezinteresowny i dobrowolny”⁵. Można więc za M. Łobockim powiedzieć, że altruizm to kierowanie się dobrem w stosunku do innych, gotowość do poświęceń bez liczenia na jakiegokolwiek korzyści.

¹ J. Strelau (red.), *Psychologia. Podręcznik akademicki*, Gdańsk 2000, t. 3, s. 164.

² Ł. Muszyńska, *Altruizm i kolektywizm dziecięcy*, Warszawa 1976.

³ Tamże, s. 11.

⁴ S. Guz, *Rozwój i kształtowanie osobowości dzieci w okresie wczesnoszkolnym*, Warszawa 1987, s. 71.

⁵ M. Łobocki, *Altruizm a wychowanie*, Lublin 1998, s. 108.

Współczesne rozumienie tego terminu znajdujemy w *Encyklopedii pedagogicznej XXI wieku*, gdzie czytamy, że przez „altruizm rozumie się zazwyczaj wyświadczenie komuś pewnej przysługi w sposób w miarę świadomy, bezinteresowny i dobrowolny”⁶. W związku z tym altruizm to⁷:

- niesienie pomocy lub wsparcia innym o charakterze materialnym, biologicznym, społecznym, emocjonalnym, informacyjnym,
- uświadomienie sobie potrzeby udzielania innym pomocy w poczuciu odpowiedzialności za inne osoby,
- umiejętność rozpoznawania potrzeb innych osób, zwłaszcza znajdujących się w sytuacji kryzysowej,
- całkowitą lub częściową, bezinteresowną i dobrowolną działalność pozbawioną przymusu, a ponadto niewynikającą z zajmowanego stanowiska lub funkcji.

Analizując w dalszej kolejności charakterystykę omawianego zjawiska, należy zadać pytanie, w jakim okresie życia pojawiają się zachowania altruistyczne, należące do grupy działań prospołecznych. Wcześniej uważano, że dzieci w wieku przedszkolnym nie zachowują się altruistycznie ze względu na silnie rozwinięty egocentryzm. Tymczasem nowsze badania psychologów (m.in. M. Łobocki⁸, J. Śliwak⁹) dowodzą, że dzieci w tym okresie przejawiają szereg działań prospołecznych, na przykład dzielą się swoimi zabawkami z innymi dziećmi, przeżywają troski i problemy osób najbliższych, potrafią rozpoznać potrzeby innych, pocieszać rówieśników, a nawet im współczuć. Reakcje takie występują nie tylko w sytuacjach konkretnych, ale również wtedy, gdy dziecko uczestniczy w wydarzeniach rozgrywających się w świecie wirtualnym. Można to zaobserwować w czasie oglądania lub słuchania bajek i opowieści. Dzieci żywo reagują na krzywdę występującą tam bohaterów, wyrażają współczucie lub nawet reagują płaczem. Dzieje się tak dlatego, że u dzieci mamy do czynienia z tzw. emocjonalną empatią, która wyraża się radością i śmiechem, gdy inni są weseli, oraz płaczem i bojaźnią pod wpływem strachu innej osoby. Trzeba jednak pamiętać, że tego typu reakcje nie są jeszcze utrwalone i w związku z tym wymagają ciągłego wzmacniania. Stwierdzono przy tym, że reakcje prospołeczne u dzieci odnoszą się przede wszystkim do osób bliskich i znanych, nastawionych przyjacielsko, zaś w mniejszym stopniu do ludzi obcych. Małe dziecko kształtuje swój stosunek do otoczenia, dostosowując się do obowiązujących norm postępowania przestrzeganych w danej grupie społecznej. Z łatwością przejmuje nawyki i zachowania rodziców, ich sposób reagowania, odnoszenia się do innych członków rodziny oraz

⁶ M. Łobocki, *Altruizm*, [w:] *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, red. J.M. Śnieciński, Warszawa 2003, t. 1, s. 101.

⁷ Tamże, s. 101-102.

⁸ Zob. tamże.

⁹ Zob. J. Śliwak, *Osobowość altruistyczna*, Lublin 2001.

do osób obcych. Ważna jest przy tym atmosfera przyjaźni, pomocy i wsparcia, współdziałania i współpracy w środowisku wychowawczym. Nie można też zapominać o roli wzmocnienia pozytywnego poprzez pochwały i zachęty. Doświadczenie uczy ponadto, że przykład i konsekwentne działania są skuteczniejsze niż sam przekaz słowny, chociaż i on jest potrzebny. W ten sposób stopniowo dokonuje się proces przyswajania norm życia społecznego, który następnie uwewnętrznia się, a więc internalizuje. Natomiast mało skuteczne, a nawet szkodliwe dla kształtowania działalności prospołecznych jest generowanie postaw lękowych, podkreślanie władzy rodzicielskiej, pozbawianie dziecka miłości zarówno w domu, jak i w środowisku szkolnym.

W procesie kształtowania postaw altruistycznych w okresie przedszkolnym wyodrębniamy dwa stadia: przedmoralne (u Ł. Muszyńskiej – anomii moralnej), a następnie realizmu moralnego (u Ł. Muszyńskiej – heteronomii moralnej)¹⁰. W okresie pierwszym, obejmującym okres do 5. roku życia, dzieci mają ograniczoną świadomość reguł i norm moralnych oraz konieczność ich przestrzegania. W tym stadium dominuje wprawdzie postawa egocentryzmu, ale pojawiają się pierwsze zachowania altruistyczne, będące wynikiem naśladowania ludzi dorosłych. W stadium drugim, tj. od 5. do 10. roku życia, dzieci przyswajają sobie podstawowe normy zachowania, ale nie zawsze rozumieją ich uzasadnienie. Można mówić o swoistym konformizmie polegającym na tym, że dziecko pragnie wzbudzić u dorosłych akceptację swojego postępowania, otrzymać pochwałę, a nawet nagrodę. W tym okresie jeszcze nie mamy do czynienia z relatywizmem moralnym, kiedy to „reguły zaczynają być uważane za wytwór wzajemnej zgody i przedmiot obustronnego poszanowania”¹¹. Powyższe wywody przekonują, że altruizmu dziecko uczy się od najmłodszych lat, pod warunkiem że przebywa w korzystnym środowisku wychowawczym.

Założenia metodologiczne własnych badań

Przedmiotem badań własnych uczyniono zdolność dzieci przedszkolnych do rozpoznawania potrzeb innych osób, które uznano jako jedno z przejawów altruizmu. Wynikający stąd problem główny został sformułowany następująco:

Czy dzieci w wieku 5 i 6 lat są zdolne do rozpoznawania potrzeb innych osób?

Aby określić problematykę szczegółową, ustalono obiekty postaw altruistycznych. Jak wynika z literatury przedmiotu, stopień rozpoznawania potrzeb innych ludzi jest wyższy w stosunku do najbliższych, zaś niższy do osób obcych, mniej znanych dziecku.

¹⁰ J.S. Turner, D.B. Helms, *Rozwój człowieka*, Warszawa 1999, s. 311.

¹¹ Tamże.

Zadano następujące pytania szczegółowe, z których jedno odnosi się do osoby bliskiej (mama), drugie do obcej (sąsiadka):

1. Czy dzieci w wieku 5 i 6 lat są zdolne do rozpoznawania potrzeb osoby bliskiej (mamy)?
2. Czy dzieci w wieku 5 i 6 lat są zdolne do rozpoznawania potrzeb osoby obcej (sąsiadki)?

Hipoteza: Z przeprowadzonych dotąd badań zarówno przez psychologów, jak i pedagogów wynika, że dzieci w wieku przedszkolnym przejawiają zachowania prospołeczne. Zgodnie z tym zakłada się, że badane dzieci 5- i 6-letnie uczęszczające do przedszkola publicznego są zdolne do rozpoznawania potrzeb innych osób.

Dla określenia poziomu zmiennej globalnej zależnej, tj. zdolności do rozpoznawania potrzeb innych osób, przyjęto 5-stopniową skalę Likerta. Przyjęty wskaźnik ma charakter podmiotowy i jest nim wynik uzyskany z testu sytuacyjnego *exempla ficta*. Dla zmiennej niezależnej wskaźnikami są dane osobowe zawarte w karcie zgłoszenia dziecka do przedszkola; skala 2-stopniowa: dzieci 5- i 6-letnie. Badania przeprowadzono przy zastosowaniu metody sondażu diagnostycznego, z użyciem kwestionariusza wywiadu zawierającego test *exempla ficta* składającego się z dwóch historyjek sytuacyjnych, ilustrowanych obrazkiem.

Obrazek I: przedstawia mamę, która po pracy zabrała się do porządków domowych, w tym również do sprzątnięcia pokoju dziecka. W tym czasie Tomek siedział na dywanie i oglądał książeczkę, nie reagując na prace mamy. Prowadząca badania opowiedziała sytuację przedstawioną na obrazku i zadała pytanie: Co ty zrobiłbyś (zrobiłabyś) na miejscu Tomka i dlaczego?

Obrazek II: przedstawia sąsiadkę, która niosła kilka siatek z zakupami. Była już przed blokiem, kiedy jedna siatka wypadła jej z rąk i jabłka rozsypały się we wszystkie strony. Widział to Bartek, który właśnie wracał z huśtawki. Prowadząca badania opowiedziała sytuację przedstawioną na obrazku i zadała pytanie: Co ty zrobiłbyś (zrobiłabyś) na miejscu Bartka i dlaczego?

Badanie przeprowadzono jesienią 2015 roku w jednym z miast powiatowych woj. podkarpackiego. Objęto nim 72 dzieci, tj. 34 5-latków i 38 6-latków. W celu zachowania zasad etycznych, uzyskano zgodę rodziców na przeprowadzenie postępowania badawczego w odniesieniu do ich dzieci. Zasady przyznawania punktów: 5 pkt – dziecko poprawnie odczytało sytuację i bez zastanowienia i pewnie odpowiedziało na zadane pytania; 4 pkt – dziecko odczytało poprawnie sytuację, ale musiało się chwilę zastanowić; 3 pkt – dziecko poprawnie odczytało sytuację, ale po zadaniu dodatkowych pytań; 2 pkt – dziecko podejmowało próby oceny sytuacji, ale odpowiedzi jednoznacznie nie dotyczyły pytań; 1 pkt – dziecko nie udzieliło żadnych odpowiedzi. Nie są to oczywiście ostre kryteria ustalania punktacji, lecz w przypadku prowadzenia badań przez jedną osobę wszystkie dzieci były oceniane w podobny sposób. Podanym punktom odpowiadały następujące poziomy rozpoznawania przez dzieci przedszkolne potrzeb innych ludzi:

- poziom bardzo wysoki (bardzo duże zrozumienie potrzeb) 4.21-5.00 pkt
- poziom wysoki (duże zrozumienie potrzeb) 3.41-4.20 pkt
- poziom przeciętny (średnie zrozumienie potrzeb) 2.61-3.40 pkt
- poziom niski (małe zrozumienie potrzeb) 1.81-2.60 pkt
- poziom bardzo niski (brak zrozumienia potrzeb) 1.00-1.80 pkt

Rozpoznawanie przez dzieci potrzeb (osób bliskich i obcych) w świetle przeprowadzonych badań

Zgodnie z przyjętymi założeniami, przeprowadzono w pierwszej kolejności badania uwzględniające percepcję przedszkolaków względem potrzeb swojej mamy. Przyjęto, że poziom zrozumienia może osiągać nawet status wysoki, przy czym istnieje różnica jakościowa między badanymi grupami.

Tabela 1. Poziom zrozumienia potrzeb mamy przez dzieci 5- i 6-letnie

Badana grupa		POZIOMY							Średnia	Poziom
		B. wysokie zrozumienie potrzeb (5 pkt)	Wysokie zrozumienie potrzeb (4 pkt)	Przeciętne zrozumienie potrzeb (3 pkt)	Niskie zrozumienie potrzeb (2 pkt)	Brak zrozumienia potrzeb (1 pkt)	Razem			
5-latki	N	7	12	9	4	2	34		Dolna granica poziomu wysokiego	
	%	20.6	35.3	26.5	11.7	5.9	100			
	Pkt	35	48	27	8	2	120	3.52		
6-latki	N	13	10	10	5	-	38		Środkowa część poziomu wysokiego	
	%	34.2	26.3	26.3	13.2	-	100			
	Pkt	65	40	30	10	-	145	3.81		

Źródło: Obliczenia własne

Uzyskane wyniki potwierdzają dwa podstawowe założenia. Po pierwsze, dzieci w wieku przedszkolnym reagują na potrzeby drugiej osoby i to na poziomie wysokim. Po drugie, istnieje różnica między 5- a 6-latkami (wprawdzie nieduża), co świadczy o tym, że z każdym rokiem dziecko nabywa wiedzy i doświadczenia, dzięki czemu uzyskuje szerszą orientację w otaczającej rzeczywistości. Poziom wysoki i bardzo wysoki osiągnęło 55.9 proc. 5-latków oraz 60.5 proc. 6-latków. Potwierdzeniem tej prawidłowości są badania przeprowadzone na dzieciach uczęszczających 1 rok, 3 i 4 lata do przedszkola. Ze względu na ograniczenia wydawnicze przedstawia się jedynie końcowe wyniki. Okazuje się, że dzieci z najkrótszym stażem uzyskały zaledwie 2.60 pkt (poziom niski), z 3-letnim stażem 3.23 (poziom przeciętny), zaś z 4-letnim 3.81 pkt (poziom wysoki).

Pojawia się w dalszej kolejności pytanie o motywy, którymi dzieci uzasadniały swój wybór. Biorąc pod uwagę propozycję Muszyńskiej, wyodrębniono cztery rodzaje motywacji:

- altruistyczną – kierowanie się dobrem drugiego,
- pryncypialną – kierowanie się przyswojoną normą,
- konformistyczną – kierowanie się oczekiwaniami i wymaganiami innych osób (rodziców, pani w przedszkolu),
- egoistyczną – kierowanie się własnym interesem.

Tabela 2. Rodzaje motywów

Badana grupa	N	Altruizm		Pryncypializm		Konformizm		Egoizm		Brak odpowiedzi	
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
5-latki	34	13	38.2	4	11.8	11	32.5	4	11.8	2	5.7
6-latki	38	21	55.3	3	7.9	11	28.9	3	7.9	-	-

Źródło: Obliczenia własne

Wyniki przeprowadzonych obliczeń przekonują, że dzieci przedszkolne kierują się względami altruistycznymi, przy czym istnieje dość wyraźna różnica między badanymi grupami na korzyść grupy 6-latków (38.2 proc. i 55.3 proc.). Na drugim miejscu znajdują się motywy typu konformistycznego, co oznacza umiejętność dostosowania się do wymagań i oczekiwań dorosłych (32.5 proc. i 28.9 proc.). A zatem dzieci 6-letnie,

będące u progu szkoły podstawowej, mają w dużym stopniu zdolność rozpoznawania potrzeb innych osób i deklarują pomoc, kierując się przede wszystkim albo racjami altruistycznymi, albo przyswojonymi zasadami postępowania. Przykładowe odpowiedzi dzieci dotyczące wyboru motywacji:

- Beata (lat 6): ja od razu posprzątałabym, aby mama nie trudziła się (motywacja altruistyczna).
- Jaś (lat 6): ponieważ rozrzuciłem zabawki, to muszę poskładać, bo tak trzeba zrobić (motywacja konformistyczna).
- Grześ (lat 5,5): posprzątam, żeby mama nie krzyczała (motywacja konformistyczna).
- Zosia (lat 5): ja tego nie zrobiłam, to nie muszę składać (motywacja egoistyczna).

Badania objęły również rozpoznawanie przez dzieci przedszkolne potrzeb osób obcych, w tym przypadku sąsiadki. Jak wynika z literatury przedmiotu, stosunek najmłodszych do obcych jest mniej emocjonalny, a więc i zdolność do rozpoznawania ich potrzeb jest mniejsza.

Tabela 3. Poziom zrozumienia potrzeb sąsiadki przez dzieci 5- i 6-letnie

Badana grupa		Poziomy							Średnia	Poziom
		B. wysokie zrozumienie potrzeb 5 pkt	Wysokie zrozumienie potrzeb 4 pkt	Przeciętne zrozumienie potrzeb 3 pkt	Niskie zrozumienie potrzeb 2 pkt	Brak zrozumienia potrzeb 1 pkt	Razem			
5-latki	N	-	3	8	10	13	34			
	%	-	8.9	23.5	29.4	38.2	100			
	Pkt	-	12	24	20.	13	69	2.02	Niski	
6-latki	N	6	7	12	10	3	38			
	%	15.8	18.4	31.6	26.4	7.8	100			
	Pkt	30	21	36	20	3	110	2.89	Przeciętny	

Źródło: Obliczenia własne

Zaprezentowane wyniki potwierdzają założenia przyjęte przez literaturę przedmiotu. Okazuje się bowiem, że poziom rozpoznawania potrzeb osoby obcej jest znacznie

niższy w porównaniu z rozpoznawaniem potrzeb członków rodziny (mamy). Dla dzieci 5-letnich kształtuje się on na poziomie niskim, zaś dla 6-letnich na poziomie przeciętnym. Oznacza to, że kwestie związane z rozpoznawaniem potrzeb innych osób zależą nie tylko od posiadanej wiedzy i doświadczeń, ale również od emocjonalnego związku z drugą osobą. Podobnie jak poprzednio, okres pobytu w przedszkolu różnicuje uzyskane wyniki, w zbliżony sposób, jak w poprzedniej analizie (względem osób bliskich).

Interesujące rezultaty analizy badań odnoszą się również do preferowanych motywów.

Tabela 4. Rodzaje motywów

Badana grupa	N	Altruizm		Pryncypializm		Konformizm		Egoizm		Brak odpowiedzi	
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
5-latki	34	5	14.7	10	29.4	3	8.8	7	20.6	9	26.5
6-latki	38	15	39.4	9	23.5	2	5.2	4	10.5	8	21.4

Źródło: Obliczenia własne

Podobne dysproporcje występują w przypadku sposobu motywowania przyjętych wyborów. Dzieci 6-letnie kierują się w swych wyborach względami altruistycznymi (39.4 proc.), pryncypialnymi (23.5 proc.), w mniejszym stopniu egoizmem (10.5 proc.). Z kolei u dzieci 5-letnich dominuje pryncypializm (29.4 proc.) i egoizm (20.6 proc.). W obu przypadkach prawie ¼ dzieci nie ma zdania na ten temat, mimo że opisana sytuacja jest bardzo czytelna i bliska doświadczeniu każdego dziecka. Zachowania prospołeczne są zatem wypadkową wielu czynników, wśród których środowisko domowe i placówki opiekuńczo-wychowawcze odgrywają decydującą rolę. Należy jednak pamiętać, że postawa otwartości małych dzieci na innych ludzi jest dziś często ograniczana przez rodziców, w związku z licznymi przypadkami zagrożeń, na jakie są one narażone. Rodzice ostrzegają dzieci przed obcymi, bowiem mogą dzieciom zrobić krzywdę i narazić na cierpienie.

Przedstawione wyniki badań mają charakter cząstkowy, tym bardziej że zostały oparte na stosunkowo małej populacji. Ponadto tematyka badań, ze względu na ograniczoną objętość tekstu, została zminimalizowana jedynie do dwóch obiektów, tj. mamy i sąsiadki. Listę tę można oczywiście rozszerzyć o zdolność rozpoznawania

potrzeb taty, dziadków, rodzeństwa, pani z przedszkola, kolegów, osób znajomych, z ulicy itp. Jednak i te zawężone badania potwierdzają prawidłowości prezentowane w literaturze pedagogicznej i psychologicznej. Jeżeli więc postawy prospołeczne są przedmiotem kształtowania się już w okresie przedszkolnym, to należy je uczynić celem pracy wychowawczej zarówno przez rodziców, jak i placówki opiekuńczo-wychowawcze. Od prawidłowej realizacji tego procesu zależeć będzie funkcjonowanie jednostki w życiu dorosłym.

Bibliografia

- Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. 1, red. J.M. Śnieciński, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2003.
- Guz S., *Rozwój i kształtowanie osobowości dzieci w okresie wczesnoszkolnym*, WSiP, Warszawa 1987.
- Łobocki M., *Altruizm a wychowanie*, UMCS, Lublin 1998.
- Muszyńska Ł., *Altruizm i kolektywizm dziecięcy*, WSiP, Warszawa 1976.
- Potocka-Hoser A., *Wyznaczniki postawy altruistycznej. Badania nad zachowaniami prospołecznymi*, PWN, Warszawa 1971.
- Psychologia. Podręcznik akademicki*, t. 3, red. J. Strelau, GWP, Gdańsk 2000.
- Śliwak J., *Osobowość altruistyczna*, Wyd. KUL, Lublin 2001.
- Turner J.S., Helms D.B., *Rozwój człowieka*, WSiP, Warszawa 1999.

ADRES DO KORESPONDENCJI

ADDRESS FOR CORRESPONDENCE

Dr Justyna Meissner-Łozińska
Uniwersytet Rzeszowski, Wydział Pedagogiczny
e-mail: jmloz@wp.pl